

Kršćanski sveci u tradicionalnoj farmakopeji :prilog sistematizaciji prema bolestima i dijelovima tijela

Škrobonja, Ante

Source / Izvornik: **Medicina, 2002, 38, 11 - 15**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:184:506441>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

KRŠĆANSKI SVECI U TRADICIONALNOJ FARMAKOPEJI - Prilog sistematizaciji prema bolestima i dijelovima tijela

CHRISTIAN SAINTS IN THE TRADITIONAL PHARMAKOPOEA - A contribution to the systematisation according to diseases and body parts

Ante Škrobonja

SAŽETAK

Cilj: popisati kršćanske svece koji se štiju kao zaštitnici od bolesti i temeljem hagiografskih podataka objasniti podrijetlo zaštitnog svojstva koje im se pripisuje.

Metode: 1. obrada literature koja tretira svetačke životopise, sakralnu ikonografiju i liturgiju, 2. posjet crkvama, samostanima i muzejima.

Rezultati: Višegodišnjim istraživanjem sakralne literature i umjetničkih djela obrađeno je više od 150 kršćanskih svetaca koji se štiju kao zaštitnici od pedesetak simptoma, bolesti i najznačajnijih organa i dijelova tijela. Najviše se svetaca (23) zaziva protiv kuge, po 18 protiv glavobolje i vrućica, 13 protiv epilepsije i 11 protiv čireva. Nakon univerzalne zaštitnice i pomoćnice Bl. Dj. Marije, pojedinačno se najčešće zazivaju Antun Padovanski, Franjo Asiški i Egidije ("pokrivajući" svaki po šest bolesti), te Bartol Apostol, Ivan Krstitelj, Katarina Aleksandrijska i Kristofor (šтитеći svaki od pet bolesti). Ostali sveci, zazivani manje, najčešće su "specijalizirani" za jednu ili dvije bolesti ili jedan ili dva organa.

Zaključak: Istaknuti primjeri pokazuju da se interdisciplinarnim pristupom sakralnoj umjetnosti i baštini, može doći do mnogobrojnih spoznaja koji nadrastaju religijsku poruku. Na taj se način obojačuje povijest medicine u najširem smislu.

KLJUČNE RIJEČI: dijelovi tijela, bolest, povijest medicine, religija

UVOD

Osvrnemo li se s povijesnog motrišta na ulogu vjere u kršćanskoj etnomedicinskoj tradiciji, na prvome mjestu susrećemo Boga i njegova sina Isusa. Potom slijede sveci kao Božji ugodnici preko kojih Bog daje razne milosti, pa i zdravlje. Među njima je na prvome mjestu Isuso-

ABSTRACT

Aim: To register Christian saints worshipped as the protectors from diseases and, basing upon the hagiographic data, to explain the origin of the protective qualities that have been attributed to the saints

Methods: 1) elaboration of literature dealing with saints' hagiographies, sacral iconography and liturgy; 2) visiting churches, monasteries, and museums

Results: The research of sacral literature and the works of art, performed during the last several years, has revealed more than 150 Christian saints protecting from about 50 diseases and symptoms, as well as "covering" the most important body parts and organs. The highest number of saints has been invoked against plague (23), 18 has been invoked against headache and fever, 13 against epilepsy, and 11 against sore. Individually, after universal helper Holly Virgin Mary, the most often invoked are Anthony of Padua, Francis of Assisi, and Egidius (each being "responsible" for 6 diseases), as well as Bartholomew the Apostle, John the Baptist, Catherine of Alexandria, and Christopher (5 diseases each). Other, less invoked saints are mostly "specialized" for one or two diseases or organs.

Conclusion: The examples presented in this work demonstrate that, by using interdisciplinary approach to sacral art and tradition, one can arrive to numerous valuable data surpassing a mere religious message. These data present significant contributions to the history of medicine in its broadest sense.

KEY WORDS: body parts, disease, history of medicine, religion

va majka Blažena Djevica Marija koju kršćanska pobožnost naziva "salus infirmorum – zdravlje bolesnih", a u nas se štije kao Gospa od zdravlja. Pogledamo li dalje na plejadu svetaca i svetica koji se tradicionalno štiju kao zaštitnici u nevoljama i od mnogih bolesti, ostat ćemo zatečeni njihovom brojnošću i snagom kultova koji tijekom svih ovih stoljeća, usprkos svekolikom napretku medicine, ne gube na značenju.

Cilj je ovog priloga podsjetiti na značenje svetaca zaštitnika u tradicionalnoj medicini kršćanskoga puka te ih, barem okvirno, pokušati sistematizirati prema određenim bolestima ili dijelovima ljudskoga tijela spram kojih im se pripisuju zaštitničke moći.

Ustanova: Katedra za socijalnu medicinu i zdravstvenu ekologiju Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

Prispjelo: 15. 4. 2002.

Prihvaćeno: 10. 6. 2002.

Adresa za dopisivanje: Prof. dr. Ante Škrobonja, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Ul. Braće Branchetta 20, 51000 Rijeka. E-mail: anteskrobonja@yahoo.com

Budući da na hrvatskom jeziku imamo objavljeno razmjerno malo radova o toj temi, ovaj je prilog zamišljen kao svojevrsan prednacrt za daljnja istraživanja s ciljem stvaranja jedinstvenog djela u kojem bi se primjereno valorizirali ne samo religijski i hagiografski elementi, već i dio složenog fenomena sakralno-medicinske sprege u prošlosti, s mogućim aplikacijama u sadašnjosti i budućnosti.

IZVORI I METODE ISTRAŽIVANJA

Kao dio autorova opusa posvećenog sakralno-medicinskoj tematici,¹⁻⁴ i ovaj je prilog temeljen podjednako na bogatoj sakralnoj i povijesno medicinskoj literaturi, kao

i na terenskom radu. Od literature su korištene knjige s općim religijskim sadržajima,⁵ zatim opća hagiografska djela,^{6,7} na koje se nadovezuju prikazi svetaca zaštitnika od bolesti^{8,9} i svetaca koji su bili liječnici ili su se bavili liječenjem.¹⁰ Uz to valja podsjetiti da se korisni podaci mogu pronaći i preko interneta.¹⁰⁻¹³

Drugi dio saznanja sakupljen je i potvrđen tijekom višegodišnjeg rada na terenu i putem korespondencije s brojnim svećenicima, redovnicima, časnim sestrama, polihistorima, povjesničarima medicine i inim znalcima. Uz obilazak crkava, samostana i muzeja te prigodnih izložaba diljem Hrvatske, obavljani su mnogi razgovori te pregledani i fotografirani zanimljivi objekti.

REZULTATI

Bolesti, dijelovi tijela i sveci zaštitnici

ALKOHOLIZAM	Pankracij	PROLJEV, UPALA	Cottolengo
Ivan od Boga	Udalrik	SLIJEPOG CRIJEVA	Toma Akvinski
BEZIZLAZNI	DJEČJE GROZNICE	Albertino	JEZIK
SLUČAJEVI	Redegunda	Aredije	Ivan Nepomuk
Rita	DOJENJE	Batilda	Katarina Aleksandrijska
BJESNOĆA	Egidije	Erazmo	Leon III.
Hubert	DOJKE	Ignacije Lojolski	KAMENCI
Oton Bamberški	Agata	Pantaleon	Alfonz Rodríguez
BRADAVICE	Bernardin Sijenski	Pavao	Benedikt
Klotoald	DUŠEVNE BOLI	Udalrik	Ivan Krstitelj
BRONHALNA ASTMA	Franjo Paulski	Veronika Giuliani	Lambert
Ana	FISTULE	Volfgang	Liborije
Egidije Marija	Fijakr	GRIPA	Stjepan
od sv. Josipa	GLAVOBOLJA	Andrija Ibernion	KAŠALJ
Anđelo	Anastazija	Ivan Franjo Regis	Ana
Jeruzalemski	Apolonija	GRIZODUŠJE	Marija Magdalena
BUBREZI	Cirijaka	Ignacije Lojolski	de'Pazzi
Lambert	Dionizije	GRLO	KOREJA
BUBREŽNI KAMENCI	Eustorgije	Balbina	Amando
Kuzma i Damjan	Franjo Asiški	Blaž	Vid
Liborije	Hubald	Bernardin Sijenski	KOŽNE BOLESTI
ČIREVI	Katarina Sienska	Ignacije Antiohijski	Amando
Amando	Marija Magdalena	Marko Montegaleški	Anton Opat
Benvenuta	de'Pazzi	GUBA	Bartol apostol
Kamilo de Lellis	Pankracij	Egidije	Benedikt
Klotoald	Petar Veronski	Lazar	Klotoald
Klotilda	Stjepan	Silvestar	Ignacije Antiohijski
Kuzma i Damjan	Udalrik	HEMOROIDI	Ljudevit IX.
Pacifik	Vinko Ferrerski	Fijakr	Martin
Pelegrin	GLUHOĆA	HERPES ZOOSTER	Mena
Porfirije	Pavao apostol	Anton Pustinjak	KOSTOBOLJA
Rok	GLUHONIJE	IZNENADNA SMRT	Volfgang
Teobald	Franjo Saleški	Barbara	KRIŽOBOLJA
DJEČJE BOLESTI	Josip Benedikt	Kristofor	Lovro
Gudula	Cottolengo	JETRA	Paulin Noleški
Ivan Krstitelj	GRČEVI U TRBUHU,	Franjo Asiški	Urban II.
Klement	CRIJEVNE BOLESTI,	Josip Benedikt	

KRONIČNE BOLESTI	OČI	POROĐAJ	SLEZENA
Aldegonda	Alojzije Gonzaga	Ana	Franjo Asiški
KRVARENJE	Augustin	Anton Padovanski	SRCE
Volfgang	Anton Padovanski	Ema	Eleuterij
Gervazije i Protazije	Ema	Erazmo	Elizabeta Ugarska
KUGA	Jeronim	Katarina Alksandrijska	Ivan od Boga
Alojzije Gonzaga	Klara	Kunigunda	Lutgarda
Anton Firentinski	Leon III.	Margareta	Terezija Avilska
Anton Opat	Lucija	Notburga	SPOKOJNA SMRT
Bruno	Otilija	Pankracij	Andija
Ciprijan	Sibilina	Šimun	Avelino
Franjo Asiški	Triduana Škotska	Udalrik	Gertruda
Franjo Marija iz	Udalrik	PREHLADA	Stjepan
Camporosa	Volfgang	Andrija Ibernon	STARAČKA
Franjo Ksaverski	ODUZETOST	Mauro	DALEKOVIDNOST
Franjo Paulski	Fina	PROLJEV → GRČEVI U	Jeronim
Genar	Ivana Franciska	TRBUHU...	SUŠICA
Grgur Veliki	de Chantal	PROMUKLOST	Ljudevit (biskup)
Josip Benedikt	Servul	Bernardin Sijenski	Ljudevit IX. (kralj)
Cottolengo	Volfgang	PROŠIRENE VENE	ŠEPAVOST
Juraj	OPEKLINE	NA NOGAMA	Klotilda
Karlo Boromejski	Barbara	Amando	TIFUS I PARATIFUS
Katarina Sienska	Florijan	Pelegrin	Damas
Kazimir	Ivan Apostol	RAK	Amalberga
Rafael ark.	Lovro	Aldegonda	TJESKOBA
Rok	OPSJEDNUTOST	Egidije	Kasijan
Sebastijan	Cirijak	Gala	TROVANJA
MOŽDANI UDAR	Geminijan	Josip Leoneški	Anastazija
Andrije Avelino	OTEKLINE	Rita	Benedikt
Ivan od Križa	Redegunda	Sinklektika	Ivan Apostol
Veronika Giuliani	OZLJEDE	Teodozije	UBOD PČELE
Volfgang	Bartol apostol	RANE → OZLJEDE	Ambrozije
MUCANJE	Sebastijan	REUMATIZAM	UJED ZMIJE
Klara	PADAVICA	Alfons Marija	Gaudencije Osorski
NEODREĐENE BOLESTI	Bartol apostol	de'Liguori	Pavao
I BOLOVI	Bernard	Nikola	Hubert
Ema	Egidije	RUKE I NOGE	ULOZI
Franjo Paulski	Ivan Krizostom	Alfonz Rodríguez	Filip Neri
Hildegarda Bingenška	Ivan Krstitelj	Franjo Asiški	Grgur Veliki
Leonard	Juraj	Ivan Damašćanski	Mauricije
Liberata	Kristofor	Julija	USTA
Rita	Mauricije	Klotilda	Feliks Sutriški
NEPLODNOST	Sebastijan	Oringa	Ivan Nepomuk
Ana	Udalrik	SIDA	UŠI
Anton Padovanski	Valentin	Alojzije Gonzaga	Augustin
Egidije	Vinko Ferrerski	SIFILIS	Aurelijan
Filip Neri	Vid	Dionizije	Egidije
Franjo Paulski	PLUĆA	Fijakr	Kalimero
Margareta	Koleta	Juraj	Mauricije
Nikola	Pankracij	Klotoald	Pavao
NESANICA	Severin Noričanin	Rok	VELIKE BOGINJE
Marija Bartolomejska	Sulpicij	Sebastijan	Martin
Sedam spavača	PELAGRA	SKORBUT	VODENA BOLEST
NESREĆE NA	Ruža Viterbska	Marija Magdalena	Anton Padovanski
PUTOVANJU	POBAČAJ	de'Pazzi	Liborije
Kristofor	Katarina Aleksandrijska	SLABOVIDNOST	Klara
NEURALGIJE	Margareta	Jeronim	Egidije Marija
Medard			od sv. Josipa
			Franjo Asiški

VRAT	Damas	ZARAZNE BOLESTI	ŽELUDAC
Urzicin	Dominik	Karlo Boromejski	Franjo Asiški
VRTOGLAVICA	Juraj	ZUBI	Ivana Franciska
Ivan Krstitelj	Ignacije Lojolski	Apolonija	Šantalska
VRUĆICA	Liborije	Elizabeta Ugarska	Toma Akvinski
Amalberga	Lovro	ŽIVČANE BOLESTI	ŽLIJEZDE
Anton Firentinski	Oton Bamberški	Akarije	Kuzma i Damjan
Anton Padovanski	Petronila	Bartol apostol	
Barbara	Redegunda	Bernard	
Benedikt	Sigismund	Marija Bartolomejska	
	Udalrik	Vid	

RASPRAVA

Iz netom prikazane sistematizacije proizlazi da se najviše svetaca (23) zaziva protiv kuge, po 18 protiv glavobolje i vrućica, 13 protiv epilepsije i 11 protiv čireva. Pojedinačno, najviše se zazivaju Antun Padovanski, Franjo Asiški i Egidije ("pokrivajući" svaki po šest bolesti), te Bartol Apostol, Ivan Krstitelj, Katarina Aleksandrijska i Kristofor (štiteći svaki od pet bolesti). Ostali sveci, zazivani manje, najčešće su "specijalizirani" za jednu ili dvije bolesti ili jedan ili dva organa.

Veoma je zanimljivo kako su i kojim redom pojedini sveci odabirani za zaštitnike i pomoćnike uz određene bolesti. S praktičnog povijesno-medicinskog motrišta posebno su zanimljivi oni sveci koji su se za života, s više ili manje vjerojatnosti, bavili liječenjem, ili čak bili liječnici: apostol Luka, Aleksandar Lionski, Zinobije Sidonski, Dionizije, Pantaleon, Kuzma i Damijan, Emilijan... do naših suvremenika, kao što su Giuseppe Moscati, Jacques Desiré Laval i Riccardo Pampuri. No, usprkos objektivno očekivanoj vezi s određenim bolestima, to i nije uvijek tako, te se oni općenito cijene po svekolikome medicinskom djelovanju. Kad je pak riječ o određenoj bolesti, ili dijelu tijela, u najvećem broju slučajeva zaštitnu je moć predodredila asocijativnost s bolestima od kojih je svetac bolovao i hrabro se s njima nosio. Primjer je sv. Franjo i bolesti jetre s vodenom bolešću, sv. Rok i kuga, sv. Lazar i guba, sv. Anton Pustinjak i kožne bolest. Od kojih li sve bolesti nije bolovala Hildegarda Bingeška itd. Slično će biti i u torturi zadobivenim ranama i dijelovima tijela koji su žrtvovani tijekom mučenja: sv. Apoloniju su čupali zube, sv. Agati odsjekli grudi, sv. Bartolu su derali kožu, sv. Lovro je pržen na žaru. Neki su sretno preživjeli nezgode: sv. Ivan Apostol i sv. Benedikt – trovanje, a sv. Pavao ujed zmije otrovnice...

U igri je nerijetko lingvistička asocijacija s imenom sveca, a najeksplicitniji primjer su neki od svetaca – zaštitnika vida i zaštitnika od bolesti očiju. Tako će najpoznatija među njima, sv. Lucija, unatoč tome što su joj u torturi bile pošteđene oči, postati zaštitnicom od bolesti očiju isključivo iz osnove svog imena (*lat. lux, lucis* =

Slika 1. Romulo Venuci: Zavjetna slika Majci Božjoj Trsatskoj, 1975. Oltarna slika u župnoj crkvi Sv. Roka i Gospe Trsatske u Zvonimirovcu.

Slika 2. Radionica Franje Matijana: Prizori iz života sv. Antona Padovanskog – Čudesno iscjeljenje amputirane noge. Samostan Male braće, Dubrovnik

svjetlo) kao svojevrsne metafore vida. Slično će biti na njemačkom jezičnom području sa sv. Augustinom (*Auge* = *oko*) te u Hrvata i Slovenaca sa sv. Vidom. Sv. Klara (*tal. Chiara*) zapamćena je po jasnoći pogleda "*chiarezza della vista*". Od ostalih, sv. Jeronim imao je problema sa staračkom slabovidnošću, sv. Otilija rođena je slijepa,

Slika 3. Beato Angelico (1387.–1455.): Stigmatizacija sv. Franje. Strossmayerova galerija starih majstora, HAZU, Zagreb.

Slika 4. Marten de Vos (1530.–1503.): Sv. Rok, sv. Kuzma i sv. Damjan. Zavjetna oltarna pala Matka Gradića poklonjena istoimenoj crkvi u Grgurcima kraj Dubrovnika nakon epidemije kuge 1588.

ali je progledala nakon krštenja u 11. godini, sv. Sibilina je u 12. godini oslijepila, a zatim u samostanu ponovno progledala. Želeći ostati djevicom, sv. Triduana Škotska sama si je iščupala oči u koje se zaljubio vatreni obožavatelj.

Nastavimo li dalje, katkad ćemo naići i na neočekivane asocijacije koje ne možemo sasvim objasniti. Zato, umjesto traženja racionalnog odgovora, prisjetimo se da smo često i u domeni legende, a tu pitanja i odgovori žive u nekim sasvim drugim odnosima.

ZAKLJUČAK

Slijedom naznačenih razmišljanja, na kraju ovog prikaza vjerojatno će se nametnuti saznanje da je opsežan popis predstavljenih svetaca mogao biti čak i veći. S jedne strane, koliko se god autor trudio, zacijelo nisu navedeni svi "lokalni" zaštitnici, a s druge pak strane, računajući na uistinu velik broj novoproglašanih svetaca i blaženih, koji su očito već zaživjeli u pučkoj pobožnosti sredina iz kojih su potekli, očekivati je da će kultovi neki od njih uskoro dospjeti i k nama.

U zaključku ovog prikaza temeljenom tek na djeliću neizmerno bogate sakralne baštine, možemo reći da ona svojim univerzalnim porukama uvelike nadmašuje uske religijske okvire i postaje značajnim dijelom opće kulture, pa tako i medicinske povjesnice.

LITERATURA

1. Škrobonja A. Sveci zaštitnici od zaraznih bolesti u hrvatskoj medicinskoj tradiciji. *Infekt Glasn* 1997;17:69-72.
2. Škrobonja A, Muzur A. Cult of St. Sebastian in Istria. *Croatian Med J* 1998;39:77-81.
3. Škrobonja A. Sveci-zaštitnici nekih zanimanja vezanih u more, rijeke i jezera. U: Petri N, Andrić D, Ropac D. ur. *Book of Proceedings. 1st Congress of the Alps-Adria Working Community on Maritime, Undersea, and Hyperbaric Medicine*. Opatija, 18 - 21 April 2001. Split: Croatian maritime, undersea, and hyperbaric medical association. 2001:13-20.
4. Škrobonja A, Kontošić I, Bačić J, Vučevac - Bajt V, Muzur A, Golubović V. Domestic animals as symbols and attributes in Christian iconography : some examples from Croatian sacral art. *Vet Med Czech* 2001; 46:101-7.
5. Badurina A. Ur. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva* i Ivančević R. *Uvod u ikonologiju*. Drugi pretisak prvog izdanja iz 1979. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990.
6. *Bibliotheca Sanctorum*, 12 voll. Roma: Pontificia Universitas lateranense, Città Nuova, 1961 - 1971.
7. Lazarini P. *Il libro dei Santi*. Padova: Edizioni Messagero di San Antonio. 1993.
8. Frey EF. Saints in medical history. *Clio Medica* 1979;14:35-70.
9. Stein S. *Guarire con i santi ... e con le erbe*. Casele Monferrato: Edizioni Piemme, 1991.
10. Catholic online saints index, <http://www.catholic.org/saints/stsindex.html>
11. Ökumenisches Heiligenlexikon. <http://heiligenlexikon.de/Biographien.htm>
12. Patron Saints, <http://www.catholic-forum.com/saints>
13. The Catholic Encyclopedia. <http://www.newadvent.org/cathen/>